

бил свежестта си на читател – съхранил е възторга към поезията и в находчивите му интерпретации чистият патос е като утринен лъч, който събужда представите ни за изкуството с благи намерения. Когато прочетем главата “Пътят... истината, животът”, разбираме, че това заглавие не е поза, а израз на духовно състояние, без което нито пътят, нито истината биха били одарени с живот. Със свойствения си усет за мярка Славчо Иванов е помислил и за приобщеността на читателя към книгата и за раздялата с него. Затова е поставил в края размислите си за нощта в българската поезия, за да усетим “орфическата тайнственост на Сътворението, дошла посредством любовта – начало на света”. С тази идея за поезията като обич авторът ни дарява с нова надежда за просветлението на човешката ни и българска природа – това е блянът на литературния историк...

Радослав Радев

“КАРИНАТА ЗА СВЯТ” В СТАРОБЪЛГАРСКИТЕ ИСТОРИКО-АПОКАЛИПТИЧНИ ТЕКСТОВЕ (XI – XIII ВЕК)

Тодор Моллов. *Мит – епос – история.*

*Старобългарските историко-апокалиптични сказания
(992 – 1092 – 1492). Университетско издателство*

“Св. св. Кирил и Методий”.

Велико Търново, 1997. 256 с.

В монографията е предложен системен прочит на няколко старобългарски творби от епохата на византийското владичество (Български апокрифен летопис, Видение Данилово, Тълкувание Данилово, Видение Исаяево, Сказание Исаяево, Откровение на Псевдо-Методий Патарски), които са обособени в общо поле от взаимно-

действието между мит, епос и история в тях. Неизяснената им приложност и предполагаганата апокрифност, както и малкият брой преписи, по които са достигнали до нас (някои от тях са обявени за изчезнали, а други са труднодостъпни), е затруднявала изследвачите им и едва напоследък към тях се проявява подчертан интерес, доколкото са несъмнени българоцентризмът и месианистичната стратегия на техните създатели.

Въпреки съблазънта да последва научната традиция, която разглежда връзката между двете подсистеми на етничната култура – професионалната и непрофесионалната (фолклорната) – като подразбираща се и на очевидно присъстващите некнижовни представи се успоредяваха еквивалентните им във фолклорни творби, записани през XIX – XX век, Тодор Моллов отказва водещото начало на подобна гледна точка при анализа и залага на собствената логика на текстовете и на техните автори, за които изборът на един или друг фрагмент от тогавашния фолклорен макротекст е бил строго определен, произтичащ от историческото битие и миросгледа на етноса. Уникалността на този кръг от паметници задава необходимостта от медиевистично ориентирана фолклористика и голямото достойнство на автора е, че прилаганата методологическа комплексност и компетентна интердисциплинарност (текстология и реконструкция, комуникация и рецепция, поетика и семиотика, митология и историография, етнология и културология, историческа география и археоастрономия) е позволила една достоверна реконструкция на т. нар. “картина за свят” в българската етнична култура (още във “Въведение” са уточнени възприетите в монографията различия между “модел на света” и “картина на света” и само- и иноописанията им).

Седемте глави на изложението притежават относителна самостоятелност, с отделно уговорени цели, обхвати и подходи при анализа на общи теми (етноцентричната квазиистория и двата етапа на сотирологичната концеп-

ция) или на фрагменти от творбите (сватбата на апокалиптичния Змей, раждането на Антихриста, топосите Медно гумно и Овче поле), но същевременно техният ред изгражда изследователския сюжет, който следва историческата съдба на създателите и възприемателите във времето между двата варианта на предсказания край на света (992 г. и 1092 г.) Убедително е защитена тезата, че в границите на едно столетие “моделът за свят” у българите обновява “картината за свят” вследствие на драматични за етноса обстоятелства, която от своя страна го видоизменя, инверсирайки значимостта на “начало” и “край” в него, за да осигури именно чрез “края” едно спасително ново “начало” на собственото битие.

В “Хронотоп и структура за квазиисторическия “Български апокрифен летопис” от XI век” авторът квалифицира паметника като “ранноисторическо описание”, в което собственото познание на българския етнос се оказва квазиисторично – ориентирано космологично, то е решено със средствата на митоепичното повествование, а времето на византийската имперска есхатология и нейните пространствени параметри, присъстващи в гръцките протографи, се разлага на отчетливи цикли, свързани със свои топоси. На отделни фрагменти от собствения модел на света, които потвърждават процеса на реархаизация на културата в период на чуждо владичество, са посветени “Сватбата” на апокалиптичния Змей в контекста на българската фолклорна обредност” и “Българският фолклорно-митологичен контекст за раждането на Антихриста”. Потвърденото в тези две глави съществуване на диалог между двете подсистеми на културата при самоописанието на картината за свят в нея през XI – XIII век позволява в следващите две глави – “Бележки за ранния етап в изграждането на българската сотирилогична концепция” и “Българският “Пророк Исаия” от XI век: Фолклорно-митологичните основания за избора” – уверено да се пристъпи към същността и истори-

ческият развой на сотирологичната концепция в нейната двуетапност – един изключително важен принос на Тодор Моллов в българската медиевистика. Като уточнява хронологията на възникването на разглежданите сказания (датира и предатира някои от тях), той установява, че в първия етап свързаните с пророк Даниил са все още близки до византийската имперска есхатологична доктрина, въпреки че в значителна степен са присвоени, което дава основание на автора да говори за появата на “българския пророк Даниил”. Вторият етап се очертава след падането на България под византийска власт и няколкото освободителни въстания, когато възниква нуждата от “българския пророк Исаия”, формулирал месианистичната предопределеност на българите да съхранят чрез духовно-благочестива творческа съзидателност Вярата (тя от своя страна осигурява изхода от робството и легитимира като справедливи и законни борбите с оръжие). Един и същ проблем – “Борбата между история и квазиистория за сакралната топография на българския Космос” – е разгледан в последните две глави с оглед на топосите Медно гумно и Овче поле, в които по безспорен начин е утвърдено правото на фолклористичната гледна точка при анализа на историко-апокалиптичните сказания, а дори и нейната незаменимост в завършителния етап на реконструирането на семантиката на двата топоса.

Проблемът за съотношението между история и квазиистория в самоописанията, принадлежащи на българската етническа култура, намира естественото си продължение в заключителната част с подзаглавие “Българските възходи и падения през призмата на устойчивото съдържание и променливата идеологическа обосновка”. Още по-показателно е онасловаването на последния дял – “Величието и падането на Царевград Търнов в есхатологична перспектива” – и в избора на този завършек може да се съзре настоящият опит за диалог между минало и съвременност, между ония, обитавали някога

старопрестолния град, и него, автора на монографията, осъществил именно във Велико Търново и неговия университет на Света гора разшифроването на тяхното послание.

Респектират усилията на Тодор Моллов да събере необходимите данни от фолклорни сборници, краеведски проучвания, археологически находки, исторически вести и писмени паметници, съгласувани с по-общи и частни проучвания в славистиката от средата на миналия век до последно време. Будещи уважение с трудоемкостта си, те са съчетани със завидна прецизност при посочване на изворите и с евристична нагласа, плод на която са убедително защитени открития в областта на езическата митология, шаманството, календара и фолклорната астрономия (Коруна, Герман и Хала Семендра, Поета и Царя, Летен Никулден, Плеядите). Специално ще отбележа досещането, че изразът “писа на звезда” в Тълкувание Данилово визира Халеевата комета от 989 г., с която обвързва гибелта на Аарон в областта Разметаница. На преценка са подложени характерът на фолклорната митология, функцията на посветителните обреди и на коледуването, а уплътняването на географията на етнокултурната традиция я превръща от обект в субект с доловимо присъствие на повелител на съдбините на етноса в протяжността на неговото историческо битие.

При използването на фолклора като пълноценен извор за реконструкцията на взаимоотношенията между мит, епос и история в историко-апокалиптичните сказания от XI – XIII век Тодор Моллов съумява да ограничи обхвата им тъкмо на предела, преди тяхното множество неконтролируемо да се изплъзне от първоначално заявеното намерение. Голямата цел е поглъщала множество малки открития, сами по себе си достатъчни за отделни приносни статии и дори студии, а в изложението те са резюмирани в страница-две или в бележка под линия, но в постигнатата до предела на възможното монолитност

виждаме стила на един изследвач със своя мисия, осъзнал уникалната полезност на лично избраната от него територия за научни занимания. Защото едва ли друга етноложка проблематика би позволила толкова пълноценно осъществяване на “разговора” между субекта и обекта на проучването, разделени точно с цяло хилядолетие, етнично тъждествени и във време, също тъй белязано с “краехилядолетния страх”.

Анчо Калоянов

Zbigniew Rusek. *Verba dicendi w języku bułgarskim.*
Wydawnictwo Energeia,
Warszawa 1997. 113 стр.

Глаголите за говорене (*verba dicendi*), отнасящи се за най-човешката от всички дейности на човека, каквато е общуването чрез членоразделна реч, до неотдавна оставаха недостатъчно изследвана семантична група. Обръщано беше внимание само на отделни думи (*В. Радева*. За семантичната страна на глагола *говоря* в съвременния български език. – Славистични изследвания. С., 1978, с. 103–109) или бяха засягани в рамките на по-общата смислова група глаголи за съобщение (*Г. Михайлова*. Семантична субкатегоризация в лексико-семантичния клас на глаголите за съобщение. – Изследвания върху съвременния български книжовен език и неговата история. – Изв. на Инст. за български език, 25, С., 1983, с. 90–112). Към някои единици от този смислов кръг е прилаган исторически подход (*А. Давидов*. Глаголна синонимия в “Беседа против богомилите” от Презвитер Козма. [Един синонимен ред от глаголите за говорене]. – Слав. филология, Т. XV. Езикознание. С., 1978, с. 329–338) или са били проучвани в сравнение с руски и